

Nr 47.

Ankom till Riksdagens kansli den 30 april 1912 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om utarbetande och framläggande af förslag till ändring af 10 kap. 21 § rättegångsbalken.

Närvarande: herrar Widén, Söderbergh, Stärner, Bergendahl, Trana, Gezelius, greve Mörner, Rogberg, Hult, Pettersson i Södertälje, Olsson i Broberg, Olsson i See, Pettersson i Bjälbo, Igel, Persson i Norrköping och Cederborg.

Uti en inom Första kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 48, har herr *Ernst Klefbeck* hemställt, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af 10 kap. 21 § rättegångsbalken, att de olägenheter, som äro förbundna med gällande bestämmelser angående en brottslings rannsakande och dömande på flere olika platser må kunna helt och hållet eller åtminstone i så stor utsträckning som möjligt undanröjas. Motionen.

Till stöd härför har motionären anfört följande:

»I rättegångsbalkens kap. 10 § 21 är stadgadt, att brott skall rannsakas och dömas, där gärningen gjord är. Hafver någon å flere ställen gjort enahanda missgärning, rannsake och pröfve domaren å hvarje ort, om han till gärningen saker är. Hafver han flere slags missgärningar å särskilda orter gjort, då skall om hvardera rannsakas, där det skett'.

En person, som på flere olika platser begått förbrytelser, skall sålunda forslas från den ena platsen till den andra för att stånda ansvar för det eller de brott, som han på hvarje särskildt ställe begått. Det är endast några få undantag, som från denna regel medgifvits. Sålunda må t. ex.,

Bihang till Riksdagens protokoll 1912. 9 saml. 43 häft. (Nr 47.)

om vid försändning af djur afsändaren gjort sig skyldig till djurplågeri, åtal kunna anställas vid domstol i bestämelseorten. Barnuppfostringsmål må kunna upptagas vid svarandens personliga forum, äfven om häfdandet skett å annan ort. Och enligt k. br. 29 juli 1812 är det till och med medgifvet en domare, att om en för stöld inför domstol tilltalad person uppger sig ha begått flere dylika brott, domaren må kunna, innan den brottslige förvisas till rannsaking under annan domstol, genom skriftväxling med vederbörande söka inhämta upplysningar om det föregifna brottets verklighet.

Förmodligen har detta stadgande om att den brottslige i vanliga fall skall rannsakas just på den plats, där brottet blifvit begånget, tillkommit för att man skulle kunna vinna den noggrannast möjliga kännedom om alla med förbrytelsen förknippade omständigheter, bevisningen på det sättet kunna underlättas och sålunda en så rättvis dom som möjligt kunna fällas.

På en tid, då kommunikationsmedlen icke på långt när vunnit den utveckling som i våra dagar, var också behovet af ett dylikt stadgande kanske ovedersägligt. Endast efter mycket lång omgång skulle det varit möjligt att på en från brottets begående långt aflägsen plats erhålla fullständig insikt i allt som med förbrytelsen hörde samman. Men i våra dagar äro enligt min mening förhållandena i icke ringa grad annorlunda. De nuvarande, utomordentligt snabba samfärdsmedlen göra det numera ganska lätt att på kort tid erhålla alla de upplysningar, som för ett måls afgörande kunna vara af betydelse.

Härtill kommer vidare, att just på grund af de snabba och billiga kommunikationerna en brottsling mycket lätt kan färdas från den ena platsen till den andra; och hvar han drager fram, kan han ju utan större svårigheter på det ena stället än på det andra upprepa sin förbrytelse. Följden däraf åter blir den, att lagens bestämelse om en brottslings rannsakande på flere olika ställen måste träda i verksamhet mycket oftare nu än i gångna tider.

Härmed tror jag mig ha visat, att detta lagstadgande numera i vanliga mål och särskildt i mål, där den häktade erkänt, är opraktiskt och onödigt tidsödande. Däremot skulle i svårare fall, då antingen en synnerligen grof förbrytelse blifvit begången eller bevisningen synes vara svår att åstadkomma, ett bibehållande af stadgandet i fråga möjligen kunna anses önskvärdt.

Detta stadgande förorsakar vidare onödigt stora besvär för alla, som skola med brottslingen hafva att göra. Den ene åklagaren efter den andre skall sätta sig in i målet. Den ene domaren efter den andre på samma

sätt och i ännu högre grad. Målet kan redan för den förste domarens uppfattning ligga fullständigt klart, den anklagade kan ha erkänt, men ändå måste brottslingen skickas vidare, för att alldeles nya män skola få börja så godt som från början igen. Särskild fängvårdspersonal måste väl också följa förbrytaren på alla hans färder genom landet.

Hvilka ofantliga kostnader, som på detta sätt åsamkas det allmänna, behöfver jag ju icke uttala mig om. Den saken ligger i öppen dag. Måste man därjämte säga sig, att de allra flesta af dessa utgifter varit fullkomligt onödiga, så är enligt min mening allt skäl att öfverväga, huru anledningen till det anmärkta förhållandet må kunna undanröjas.

Men så mycket de omständigheter jag hittills anfört påverkat mig, skall jag villigt erkänna, att det, som till sist drifvit mig till att i denna fråga motionera, varit hänsynen till de arma fångar, som i månadtal skola släpas land och rike kring, innan de kunna få sin dom afkunnad. De må vara aldrig så straffvärda, så äro de dock människor med mänskliga känslor, och samhället bör ej i onödan försvåra deras lidanden. Att månad efter månad få gå och vänta på dom, att i onödigt långa tider hållas i ovisshet och kastas mellan hopp och ängslan, att inför ständigt nya åklagare och domare få gå igenom hela förloppet af förbrytelsen, det är tortyr och onödig tortyr, som icke i något afseende, såvidt jag förstår, tjänar till den brottsliges förbättrande. Skulle dessa upprepade, hvarandra sig tämligen lika domstolsförhör ha någon ytterligare inverkan på den anklagade, så skulle det väl tvärtom vara den, att han blir alltmera brottslig, mera förslöad och mera drifven i konsten att med användande af de omständigheter, som vid rannsakingarna yppa sig, slingra sig undan den fällande bevisningen.

Någon statistisk redogörelse för den utsträckning, i hvilken ett sådant kringsändande af brottslingar för rannsaking och dom förekommer, är jag tyvärr icke nu i tillfälle att lämna. Men både genom egen iakttagelse och genom andras vittnesbörd har jag kommit till den uppfattningen, att ett sådant förfarande är långt ifrån ovanligt. Visserligen kunna ändå somliga mål blifva rätt snabbt afgjorda, men i andra åter blir verkan af det öfverklagade förhållandet rent af upprörande.

Ett sådant fall, hämtadt ur tidskriften »Från svenska statsförvaltningen», nr 8 för 1911, tillåter jag mig att här referera. En person hade sommaren 1910 lyckats tillgripa innehålllet i en telefonautomatbössa i Uppsala. Han gjorde sig sedan skyldig till liknande tillgrepp i Stockholm och på ett flertal andra platser i Sverige. Blef så häktad i Göteborg den 30 augusti 1910. Redan den 1 påföljande september ägde polisrannsaking rum, hvarvid han oförbehållsamt erkände allt. Detta erkännande var emellertid icke

tillfyllest, utan han måste rannsakas och dömas på hvarje plats, där han begått brott. Sådan rannsaking hölls också i Malmö, Trelleborg, Falköping, Jönköping, Linköping, Motala, Norrköping, Strängnäs, Södertälje, Örebro, Stockholm, Hälsingborg, Halmstad, Falkenberg, Varberg, Borås, Vänersborg, Vara, Skara, Lidköping, Uppsala, Gäfle och Hudiksvall. Till sist sluddömdes han i Sundsvall den 10 augusti 1911. Nära tolf månader hade då förflutit, sedan han häktades. Han hade å järnväg tillryggalagt bortåt 400 mil och rannsakats vid 27 domstolar.

Mot mitt förslag väntar jag den invändningen, att för närvarande ett omfattande arbete pågår för omarbetning af hela vår strafflag och att fördenskull äfven detta ärende kunde hvila tills vidare. Men så vidt jag förstår, skulle ett bifall till denna motion icke i något afseende fördröja eller försvåra arbetet med strafflagsreformen. Så enkel och lätt utförbar synes mig saken vara. Det förefaller mig också, som om den af mig föreslagna åtgärden icke alls stode i sådant nära sammanhang med gällande rättegångslagstiftning i öfrigt, att icke ett beslut i af mig här antydd riktning skulle kunna fattas alldeles fristående. Och då förhållandena kunna gestalta sig på det upprörande sätt, som af mig här ofvan anförts, synes det mig, att man icke längre har rätt att dröja med en så enkel humanisering af gällande lag, blott därför att ännu mycket mera väsentliga delar af strafflagen äro föremål för reformeringsarbete.»

Utskottets
yttrande.

Såsom af det i motionen återgifna stadgandet i 10 kap. 21 § rättegångsbalken framgår, är enligt gällande svensk rätt laga domstol eller forum i brottmål, som handläggas i första instans, i allmänhet underrätten i den ort, där den brottsliga gärningen blifvit begången. Denna hufvudregel gäller jämväl för det fall, att den tilltalade på en gång lagföres för flera brott, som föröfvats inom olika underrätters domvärjo. Äro samtliga brotten ringa, hvarmed enligt numera antagen tolkning torde förstås sådana brott, för hvilka straffsatsens maximum är böter, har hvarje domstol att både rannsaka och döma i målet. Om däremot brotten icke äro af nämnda beskaffenhet, hafva domstolarna att i tur och ordning pröfva, huruvida den tilltalade gjort sig skyldig till brott inom domstolens område, hvarefter den tilltalade slutligen dömes för samtliga förbrytelse-erna vid den domstol, där han sist lagföres. Motionärens förevarande framställning riktar sig nu emot sistberörda förfarande, som efter hans mening kan medföra obehörigt lidande för den tilltalade, ändamålslös omgång och tidsutdräkt med målets handläggning och afgörande samt onödig kostnad för det allmänna.

Den gemensamma grunden för såväl civil- som straffprocessens bestämmelser om forum är uppenbarligen sträfvandet att lägga utredningen och afgörandet af hvarje mål hos den domstol, som ur olika synpunkter är bäst skickad att i domen tillgodose sanning och rättvisa. Den svenska rätten, alltifrån landskapslagarna till 1734 års lag, som i detta stycke bibehåller förut gällande princip orubbad, har i fråga om brottmål ansett nämnda syfte bäst vinnas genom dylika måls behandling af domstolen i gärningsorten, där den bästa utredningen i allt hvad med målet äger sammanhang vanligen lättast kan erhållas. Äfven i andra länders lagstiftning har samma grundsats i allmänhet gjort sig gällande. Den utveckling, som flerstädes genomfört modernare former för straffprocessen i dess helhet, har emellertid öfvat inverkan äfven i det hänseende, hvarom här är fråga. Äldre allmängiltiga och likformiga föreskrifter om forum hafva jämkats i ändamål att möjliggöra behandling af brottmål vid den domstol, som i hvarje särskildt fall befinnes vara den lämpligaste. Till belysning af det spörsmål, som för den svenska rättens del framkallats genom motionen, torde här böra lämnas en kort öfversikt af den ställning, som några moderna processlagar intaga till frågan.

I den *norska* straffprocessen (Lov om rettergangsmaaden i straffesager den 1 juli 1887) är brottmålsförfarandet uppdeladt i s. k. rättslig förundersökning och hufvudförhandling. Beträffande den förra har åt åklagarmyndigheten inrymts ett betydande inflytande på bestämmandet af forum. Hufvudförhandlingen skall i regel äga rum vid den domstol, inom hvars domkrets brottet föröfvats, men kan företagas vid domstolen i den ort, där den tilltalade har sitt hemvist eller eljest uppehåller sig, om användande af förstnämnda forum för den tilltalade eller vittnen medför väsentliga olägenheter. Om dylika olägenheter, betydlig tidspillan eller ökade utgifter därigenom kunna undvikas, kan målet slutligen anhängiggöras vid domstol i den ort, där den tilltalade blifvit anhållen eller där upplysningar i målet lättast kunna åvägabringas. Om den tilltalade samtidigt ställes till ansvar för flera brott, skola målen sammanföras till en rättegång, därest sådant kan ske utan »väsentlig Forhaling eller Vanskelighed». Domstolen har befogenhet att sedermera, om så pröfvas nödigt, åter upplösa rättegången i särskilda mål.

I *Danmark* gäller enligt Lov om Rettens Pleje den 16 juni 1908 likaledes såsom hufvudregel, att brottmål skola behandlas af domstol i gärningsorten. I ringare mål medgifves emellertid valfrihet mellan domstolarna i respektive gärningsorten, den tilltalades hemort, och den ort där han anhållits. Om den tilltalade på en gång lagföres för flera förbrytelser, skall han för dem alla rannsakas och dömas af domstolen i den

ort, där han föröfvat den förbrytelse, som närmast gifvit anledning till åtalet. Ytterligare har tillagts domstolen en vidsträckt befogenhet att besluta om sammanläggning eller upplösning af mål. Särskildt med hänsyn till hörandet af vittnen är föreskrifvet, att mål må kunna öfverflyttas från en domstol till en annan.

Den *tyska* straffprocessordningen af år 1877 likställer principiellt i fråga om behörighet domstolen i gärningsorten med domstolen i den tilltalades hemort, men angifver likväl, att förstnämnda forum anses såsom det regelmässiga. Då på grund af denna anordning flera domstolar kunna vara behöriga i samma mål, afgöres företrädet genom prevention, d. v. s. den domstol, som först öppnar undersökning i målet, erhåller därigenom uteslutande behörighet. För den händelse den tilltalade samtidigt lagföres för flera förbrytelser meddelar lagen utförliga bestämmelser, som åsyfta gemensam handläggning vid en domstol.

Den *österrikiska* straffprocessordningen af år 1873 intager i hufvudsak samma ståndpunkt som den tyska, ehuru ett mera bestämdt företräde tillerkänts domstolen i gärningsorten. Flera brott, begångna af samma person, skola behandlas i gemensam rättegång. Vid valet af forum är i detta fall preventionsprincipen afgörande.

Reglerna om forum stå i all processlagstiftning i nära sammanhang såväl med rättegångsförfarandets allmänna grunder och den därefter inrättade domstolsorganisationen som med åklagarväsendets ställning och utveckling. I de främmande länder, för hvilkas hithörande lagstiftning ofvan redogjorts, är straffprocessen ordnad efter moderna principer och därmed det nödvändiga underlaget skapat för en tidsenlig lösning äfven af processuella detaljfrågor. I vårt land däremot saknas ännu denna förutsättning för att fristående förändringar af nämnda slag skola medföra åsyftadt gagn. Såsom jämväl inom Riksdagen vid åtskilliga tillfällen framhållits, är processen det rättsområde, som minst ägnar sig för partiella reformer, äfven om sådana i och för sig kunna befinnas önskvärda. Utskottet har äfven funnit en lagändring i den riktning, motionären föreslagit, icke kunna med fördel inpassas i vårt i så många hänseenden föråldrade rättegångssystem.

Gemensam handläggning af åtal för flera brott, som föröfvats inom olika underrätters domvärjo, ställer sålunda enligt utskottets mening på den part, som i rättegången har att bevaka det offentliga intresset, större kraf än under nuvarande förhållanden kan anses tillrädligt. Det lär för närvarande icke kunna ifrågasättas annat än att den förberedande utredningen och därmed sammanhängande anskaffning af bevismaterial skall utföras af åklagaren i gärningsorten. Då i vårt land saknas en i omför-

mälda fall verksam öfverordnad åklagarmyndighet eller åklagare med högre kompetens, skulle det uppenbarligen möta svårighet att låta åtalet vid domstolen utföras af en annan åklagare, än den som med målet i första hand tagit befattning. En dylik anordning skulle för öfrigt helt visst snarare vara ägnad att befordra uppskof i rättegången, än verka i motsatt riktning.

Äfven med hänsyn till de bevismedel, som i den nuvarande svenska straffprocessen användas, möta emot ett antagande af den föreslagna lagändringen afgörande betänkligheter. Då i detta hänseende vittnesbeviset intager det ojämförligt viktigaste rummet, skulle en öfverflyttning af ifrågasvarande mål från domstolen i gärningsorten för hvarje särskildt brott till annan domstol vara i hög grad ägnad att försvåra laga bevisningsföreläggande inför domstolen. De olägenheter, som det nuvarande förfarandet innebär för den tilltalade, skulle genom förändringen i viss mån öfverflyttas på vittnen och andra personer som måste höras i målet såsom målsägande m. fl. De ökade utgifterna för dessa personers inställelse vid domstol på stort afstånd från hemorten torde därjämte komma att fullt ut motväga den kostnadsbesparing, som skulle vinnas genom borttagandet af den häktades förpassning från en domstol till en annan.

Motionären, som icke förbisett de svårigheter, som möta för genomförande af hans förslag i fråga om större eller mera invecklade mål, har alternativt påyrkat en reform af begränsad omfattning och i sådant hänseende framhållit, att i sådana mål, där den tilltalade vid en domstol erkänt de brott, som lagts honom till last, och behof af vidlyftigare utredning sålunda ej förefunnes, vidare rannsaking skulle vara öfverflödig. Häremot får utskottet anmärka, att det i vårt land lär vara ytterligt sällsynt, att i ett brottmål af den beskaffenhet, att den tilltalade hålles häktad, domstolen kan grunda sitt utslag allenast på den tilltalades eget erkännande. För pröfning af möjligen uppkomna skadeståndsanspråk eller för utrönande af omständigheter, som inverka på straffmätningen, torde äfven i dylika fall målsägandes eller vittnens hörande oftast vara af nöden. Med sålunda angifven begränsning, äfven om en sådan begränsning läte sig praktiskt genomföras, hvilket icke torde vara fallet, skulle därför den ifrågasatta förändringen erhålla synnerligen ringa praktisk räckvidd.

Det torde vidare böra framhållas, att den olägenhet, som det nuvarande förfarandet kan medföra för den tilltalade, i viss mån lindras däri genom, att domstolen vid straffets bestämmande äger befogenhet att från strafftiden medgifva afdrag för den tid, som den tilltalade hållits häktad.

Slutligen får utskottet erinra, att frågan om fullständig ombildning af vårt rättegångsväsen numera återupptagits, i det att förarbeten till

en sådan reform med detta år tagit sin början. Då det icke lär kunna betviflas, att den i motionärens förevarande framställning berörda frågan därvid kommer att blifva föremål för allsidigt öfvervägande, och utskottet, på sätt förut utvecklats, i allt fall håller före, att denna fråga endast i dylikt sammanhang kan lösas, finner utskottet sig nu icke kunna tillstyrka någon Riksdagens åtgärd i ämnet.

På grund af hvad sålunda anförts får utskottet hemställa

att förevarande motion icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 30 april 1912.

På lagutskottets vägnar:

JOHAN WIDÉN.
